

Галич В. М.,
д-р. філол. наук, проф.
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка

УДК 821.161.2-92Бендер

Літературна критика Віталія Бендера в просторі національно-світоглядної публіцистики

Актуальність статті мотивується тим, що літературна критика добре вивчена в полі літературознавства й досі залишається маргіальною в просторі журналістикознавства, а публіцистична творчість Віталія Бендера – письменника-емігранта, вихідця з Луганщини, журналіста, громадського й політичного діяча української діаспори, зовсім не вивчена. Мета дослідження – розкрити соціально-комунікативну природу та прагматику літературної критики В. Бендера, репрезентованої рецензіями. Завдання: довести місце літературної критики письменника в жанровій системі публіцистики; з'ясувати її національно-світоглядний зміст, проаналізувати індивідуальний стиль Бендера-рецензента; указати на перегуки його творів з актуальними проблемами сьогодення. Раціональність низки методів дослідження (проблемно-тематичний і дискурсивний аналіз, біографічний і бібліографічно-описовий, функціонально-стилістичний) допомогла розкрити авторські рецепції буття українства ХХ ст., репрезентувати систему ЗМІ української діаспори та наголосити на демократичних її засадах.

Ключові слова: Віталій Бендер, діаспора, письменницька публіцистика, жанр, рецензія.

Вступ. Віталій Петрович Бендер (1923–1991) – український письменник, журналіст і громадсько-політичний діяч. Народився 5 січня 1923 р. на Донбасі в селищі Слов'яносербську Луганської області. Перед війною закінчив школу й вступив до педінституту. Учасник Другої світової війни. На його долю випало чимало випробувань: поранення, ув'язнення, поневіряння емігранта. Кінець війни застав В. Бендера в Італії, в англійському полоні, звідки його як інтернованого вояка Першої Дивізії УПА привезли до Англії, а в 1949 р. звільнили з неволі.

Перебуваючи в англійському полоні, В. Бендер почав писати оповідання та новели до таборових газет. Згодом став автором повістей та романів. Найвідоміші з них – роман «Марш молодости» (Мюнхен, 1954), книги нарисів «Станція Пугаловська» (Торонто, 1983) та «Фронтіві дороги» (Торонто – Нью-Йорк, 1987), що ствердили його на ниві літературної творчості як оригінального письменника.

В. Бендер брав активну участь у громадсько-му та політичному житті української діаспори Англії. Літературну діяльність поєднував із журналістською. Він автор понад 800 статей, нарисів, есе, рецензій, фейлетонів та гуморесок, що публікувалися в газетах «Українська думка», «Свобода», «Український голос», «Час», журналах «Нові дні», «Молода Україна», «Наші позиції», «Всесвіт», «Оса», «Вісті комбатанта» та «Штурм». Часто підписувався псевдо-

німами: В. Дончак, Л. Любава, О. Кей, Вол. Токар, Ст. Петелько, Ол. Райт, П. Р. Бендя та ін. Четверть століття працював у Лондоні на радіо ВВС як журналіст-перекладач.

Проте найактивніше письменник співробітничав з редакцією «Українських вістей», газети, яка виходила в Новім Ульмі (Німеччина), а пізніше – в Детройті (США) і була політичною трибуною Української Революційно-Демократичної Партії. З 1954 до 1957 р. з ініціативи Івана Багряного, котрий очолював УРДП, Віталій Бендер виконував обов'язки головного редактора цього періодичного видання.

Про активну громадську й політичну діяльність В. Бендера свідчать ще й такі факти: у 1949 році він вступив до Української Революційно-Демократичної Партії, а з 1954 р. стає її провідним членом, з 1965 р. до 1972 р. очолював УРДП в Англії, з 60-х рр. – постійний член ЦК та Секретаріату Української революційно-демократичної партії. Помер письменник 1991 р. в Англії.

В. Бендер розділив долю тих письменників-луганчан, які опинилися за кордоном. «Вимушена еміграція, вигнанство, втрата Батьківщини – це теж трагедія, але вона, принаймні, дає якусь компенсацію: можливість і на чужині працювати для свого народу в надії, що колись вона стане йому відомою. Ця надія, як бачимо, нині справдилася: вільна і незалежна Україна відчинила двері для своїх синів і дочок, яких лихоліття розкидало по всьому світові. А серед

них було багато діячів науки, культури й мистецтва... І треба сказати, що немалий внесок належить тут нашим землякам-донеччанам», – писав І. Дзюба в статті «Донбас – край українського слова» [1, 37].

Творчість В. Бендера стала здобутком читача України лише в часи проголошення її державної самостійності. Фрагменти його творів надруковані в збірках «Уроки правди і добра» (2001) [2], «Письменники української діаспори: Донбаський вимір» (2010) [3], «Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості» (2012) [4]. У 2005 р. в київському видавництві «Юніверс» побачила світ книжка Віталія Бендера «Марш молодости» [5], до якої увійшли найбільш знакові його художні та публіцистичні твори, які публікувалися за кордоном. Це перше найбільш повне видання творів письменника в Україні.

Про його життя і творчість писали у своїх спогадах Р. Василенко («Ех, дороги...») [6], М. Дальний («Прощай, Віталію друже!») [7], М. Франзуженко-Вірний [8], короткий огляд його літературної діяльності знаходимо в публікаціях І. Качуровського («Покоління Другої світової війни в літературі української діаспори») [9] та О. Коновала («Жив з Україною в серці») [10], коментар публіцистичного змісту листа Віталія Бендера до Івана Багряного від 5 серпня 1953 р. подає О. Коновал [11].

Як бачимо, *актуальність* нашої розвідки мотивується різноаспектно. По-перше, як видно з огляду літератури, публіцистична творчість Віталія Бендера – означена лише пунктирно, тож виникає потреба її ґрунтовного вивчення, що стане помірним вкладом у заповнення сторінок історії української журналістики студіюванням публіцистики діаспорних авторів – цього малодослідженого органічного пласта національної культури. По-друге, сьогодні, у трагічний час для України, коли триває російсько-український збройний конфлікт на Сході, часто лунають голоси про повну зросійщеність Донбасу, необхідно, звертаючись до сторінок культури цього регіону, яскравим ландшафтом у якій виступає публіцистична творчість діаспорних письменників, вихідців із Донеччини, спростувати цей міф, що підриває ідеї державної цілісності, духовно нівечить українство. По-третє, літературна критика добре вивчена в літературознавстві й досі залишається малодослідженою в журналістикознавстві.

Мета дослідження – розкрити соціально-комунікативний зміст та прагматику літературно-критичних праць В. Бендера. Його об'єктом стали 4 рецензії, які увійшли до збірки «Марш

молодости» [5], упорядкованої О. Коновалом. До *завдань* цієї статті входить: довести місце літературної критики письменника в жанровій системі публіцистики; з'ясувати її національно-світоглядний зміст, указати на авторську оригінальність Бендера-рецензента; акцентувати на перегуках його творів з актуальними проблемами сьогодення.

Методи дослідження. Обрані нами методи наукового пошуку зумовлені його об'єктом і предметом. Головним з них є метод проблемно-тематичного аналізу рецензій В. Бендера як яскравих репрезентантів його літературної критики, який, по-перше, дав змогу увиразнити такі специфічні теми цього жанру як критичний відгук на нові, нещодавно заявлені в комунікаційному просторі твори, та оцінка їхнього суспільного значення; по-друге, допоміг увиразнити одну з провідних рис індивідуальної творчості рецензента, який тривалий час працював у сфері журналістики, тож у поле його інтересів потрапляли мемуарні твори, позначені публіцистичним пафосом, та власне публіцистика; по-третє, цей метод акцентував на провідних мотивах публіцистики діаспорного письменника – рідної культури, українського державотворення, критики тоталітарних методів, панівних у сфері літератури в радянську добу.

Метод дискурсивного аналізу сприяв реалізації системного підходу до аналізу текстів рецензій з урахуванням суспільно-політичних, культурних та психологічних факторів, що визначали вектори критичних оцінок рецензента, літературні тенденції початку та середини ХХ ст., авторські рецепції буття українства цього періоду, до яких підключається й сучасне прочитання його спадщини.

Раціональність використання біографічного методу дослідження мотивується тим, що ми прагнемо вписати до літопису національної публіцистики ім'я автора, про якого українська громада майже нічого не знає, а крім того, пояснюється ще й автобіографічністю та насиченням мемуарними елементами його літературної критики.

Частково застосований бібліографічно-описовий метод покликаний компенсувати відсутність довідкової літератури про публіцистику В. Бендера. Відомості про те, у яких періодичних емігрантських виданнях публікувалися рецензії письменника та твори на які вони писалися, репрезентують систему ЗМІ української діаспори та акцентують на демократичних її засадах.

Елементи філологічного коментування тексту рецензії як прийому функціонально-стиліс-

тичного методу спостерігаються в розкритті прагматичного потенціалу суспільно-політичної та мистецької лексики, що часто семантично трансформується в політичну метафору.

Результати і обговорення. Творчість Віталія Бендера, репрезентована літературною критикою, за своїми характеристиками повністю вкладається у сформоване нами в монографії «Олесь Гончар – журналіст, публіцист, редактор: еволюція творчої майстерності» (2004) визначення «письменницької публіцистики» як «специфічного різновиду публіцистики в цілому, що вирізняється посиленою увагою автора до використання різноманітних художніх засобів, багатством стильових підходів і жанрових форм, емоційним відображенням дійсності й художністю типізації її сутнісних явищ, державотворчим змістом, особливим переплетенням публіцистичних пафосів, філігранним механізмом прагматики, автобіографічним синергеном, поглибленою інтертекстуальністю, високим філософським звучанням, активною інтеграцією з естетичною системою художньої творчості митця, його аналітичним підходом до пізнання дійсності й умінням передбачати близькі та далекі перспективи її розвитку». [12, 625; 13, 58]. Збірка вибраних творів «Марш молодости» [5], упорядкована О. Коновалом, дає повне уявлення про жанрову систему та національно-світоглядний зміст публіцистичної творчості письменника-емігранта.

Публіцистика Віталія Бендера у своїй жанровій структурі виявляє типологічні риси, притаманні творчості письменника, що поєднував літературну діяльність з громадською та політичною. Тож у доробку діаспорного публіциста, як і в його побратимів по перу, митців материкової України, домінують такі жанри, як публіцистична стаття, промова, нарис.

Розгалужено за жанровими різновидами представлена *літературна критика* – потужне крило публіцистики письменника, – яка органічно доповнює реалізацію мотивів «рідна культура», «українське державотворення» в національній публіцистиці. Ми тут знайдемо:

– *портретні нариси*: «Відхід актора» (рецепція знакових фільмів американського кінорежисера й актора Чарльза Чапліна в порівнянні з радянським кіно 30-х – 50-х рр. – доби «Засмучених Республік» [5, 705]) – «Молода Україна», Ч. 17, трав. 1955; «Багрянний зблизка (В річницю смерті)» (великий нарис, присвячений розкриттю ролі Івана Багряного в літературному, громадському та політичному житті української діаспори, зокрема й у становленні особистості В. Бендера як журналіста

й політика) та «Іван Багрянний – людина великого серця й помислу» (огляд життя і творчості письменника, приурочений його 80-літньому ювілею) – Збірник «Українська революційно-Демократична партія», Чикаго-Київ, 1997; «Полум'яна любов до танцю» (невеликий портретний нарис про Миколу Балдецького, українського емігранта, хореографа, засновника й керівника ансамблю «Веснянка», знаного не лише в американській українській діаспорі, який несе у світ «степову ритміку й непідробність відкритої української душі» [5, 816]) – «Молода Україна», ч. 27, січень 1982;

– *критичні статті* репрезентовані літературною критикою – «Про безплідні таланти» – (коментар сміливого публічного виступу О. Полторацького в «Літературній Україні» про брак популярності української літератури у світі) – «Молода Україна», Ч. 57–58, берез.-квіт. 1959) та мистецькою критикою («Кіно як засіб пропаганди в СРСР» – «Наші позиції», Ч. 22, 1954; «До проблеми українського кінофільму» – «Наші позиції», Ч. 18, серп, 1952) – болючі роздуми публіциста про світ вільної конкуренції в кіноіндустрії за кордоном та долю українського радянського кіно («українське кіномистецтво сьогодні розстріляне, а його основоположники ... потерпають, як невольники»), воно стало знаряддям тоталітарної влади «для марширування громадян», не може «промовити красою не сплюндрованих степів, веселими вогнями Донбасу, бунтівною вдачею Чорного моря. Ця Україна нещадно ріжеться ножицями цензора...»; це й слово публіциста про перспективи кіно в незалежній Україні, сповнене віри в те, що «відновлений український фільм буде йти шляхами, що їх показав Довженко, що за них віддали життя Науменко та Косинка...» [5, 688].

Навіть не вдаючись до конкретного розгляду зазначених критичних праць письменника, а лише звертаючись до потрактування інформаційного та прагматичного змісту їхніх заголовків, можна сказати про тематичні обшири критики митця, горизонти його мистецьких інтересів та національні акценти аксіологічного змісту.

Аналіз літературної критики Віталія Бендера дає можливість підключитися до наукової дискусії про її місце в системі знань літературознавства чи журналістикознавства. Перебуваючи на межі двох наукових галузей, літературна критика, на наш погляд, спеціалізується у змісті предмета літературознавчого прочитання творів мистецтва слова чи публіцистичної їх обсервації. Літературна критика як складник

жанрової системи публіцистичного роду втілюється в сукупності прийомів публіцистичного освоєння літературної дійсності в параметрах соціального часу і простору та аксіологічному вимірі естетичних явищ. Опублікований в емігрантській періодиці другої половини ХХ ст., пройнятий публіцистичним пафосом, позначений національно-світоглядним змістом та майстерним озвученням мотивів рідної літератури, рідної культури, українського державотворення критичний доробок Віталія Бендера дає нам підстави без сумніву віднести його до публіцистичної спадщини письменника.

Літературна критика Віталія Бендера проявляє ще одну рису діаспорного здобутку цього пласта національної культури. На відміну від українських критиків радянської доби, які в умовах ідеологічних утисків, цензури й терору змушені були вдаватися до викривлення ідейного змісту й соціальних підтекстів літературних творів або відверто йти на конфлікт з тоталітарною владою й розплачуватися за це перебуванням у неволі (І. Дзюба, І. Світличний, Є. Сверстюк, Ю. Бадзьо, В. Чорновіл та ін.), а то й життям (В. Стус, О. Тихий), публіцисти-емігранти мали повну свободу думки й оцінок. Бендер-критик належить до того крила діаспорних літераторів, які не опускалися до зверхності й снобізму в ставленні до національної культури й за будь-яких обставин пам'ятали, що вони українці. Про це свідчить докладний розгляд його рецензій.

Для підтвердження зазначеного звернемося до докладного розгляду 4-х рецензій В. Бендера.

*«Рефлексії після прочитання студії Василя І. Гришка «Молода Україна пореволюційного сорокаліття під совєтами» («Молода Україна», Ч. 59–60. – трав.-черв., 1959) – це сповнений особистою причетністю рецензента до історії України критичний аналіз дослідження українського політемігранта, публіциста Василя Гришка (1914–2008). В. Бендер у лаконічній формі з використанням специфічної для доби «холодної війни», протистояння капіталістичної і радянської систем лексики – «вороги», «неприятелі», «працівники совєтської контрпропаганди» – характеризує В. Гришка, добре відомого автора не лише в еміграційній сфері, а й в Україні, передусім як майстра публіцистичного слова. При цьому В. Бендер не проминув можливість розкрити своє розуміння соціально-комунікативного змісту публіцистики як роду літератури, наголошуючи на таких її домінантах, як: а) *здатність формувати громадську думку* («...Книга прочитана. <...>*

*Постає багато думок, ... висновує багато відповідей, але одне чи два питання й надалі залишаються відкритими, стають причинками до дальших студій цієї ділянки» [5, 716]); б) *опозиційність до антидемократичного режиму* («Ім'я його – В. Гришка. – В. Г.) – добре відоме й працівникам совєтської контрпропаганди, які кілька тижнів тому мусіли присвятити цілу радіогодину «викриттю клевети на УРСР» в його памфлеті “Хто з ким і проти кого?»,» [5, 717]); в) *доступність викладу думки, зорієнтованої на масову аудиторію* («Стиль автора особливо відзначається, ми б сказали, простим проникненням. Незалежно, якого освітнього рівня є читач, у нього після прочитання постає такий самий образ обговорюваного предмету, як і в мозку автора. Той, хто думає, що це ще нічого не говорить про публіцистичні властивості автора, глибоко помиляється. Власне, цієї якості бракує багатьом нашим працівникам пера. <...> Розумова візія – одна річ. Викласти її на полотні в початковій рівності – щось інше. Це вдається не всім» [5, 717]); г) *формування світогляду* («Гришкові це вдається. Дуже добре це вдається Л. Шанковському, В. Стахову. І, мабуть, тому їхні праці розвідувально-студійного характеру не тільки справляють на читача враження, а й залишають у його сприйнятті слід, властиво, мірку, якою він потім починає міряти недавню й сучасну дійсність» [5, 717]).*

У специфічній для публіцистики образній формі В. Бендер визначає мету книжки В. Гришка – «вкласти в наш національно-політичний архів сторінки літопису, якщо й не цілковито об'єктивні, то принаймні з-під пера сучасника, прямого учасника подій, що були і горнилом, і пресом характеру молодого українця пореволюційного, підсовєтського сорокаліття». Бендер-рецензент вбачає заслугу автора в тому, що історія українського молодіжного руху збагачена «новою довідкою, <...> скріпленою численними фактами, біографією трьох поколінь пореволюційної України» [5, 717].

Історія комсомолу, написана в радянській Україні, овіяна романтикою і героїкою революційної доби, кардинально відрізняється від «літопису» В. Гришка, зі сторінок якого «постають боротьба, пориви, мрії, надії, ідеї, розчарування, легковір'я, пристосуванство, заляканість трьох українських поколінь» [5, 718].

Увесь текст рецензії умовно можна поділити на дві частини: висока оцінка публіцистичного змісту книжки В. Гришка, присвяченої «діагнозу українського комсомолу», і критика, яка вилілася в «дописування» літопису націо-

нального руху. Рецензент солідарний з думками автора про те, що більша частина української молоді так і не стала «подобієм» більшовицького бога, а, навпаки – уособленням «молодого неупокореного автохтона», через що «окупант його неодноразово розганяв, чистив, четвертував і поступово, перетворював на безідейне молодече озеро, у своєрідну статистику. Бо ідейність, навіть найортодоксальнішого комуністичного характеру – завжди переростала в національну опозицію» [5, 718]. Підтримує рецензент і висновок автора книжки про те, що дієві політичні позиції легше здобути «прикритими комсомольськими атаками», коли «українська молода людина, співаючи гімн владі, залишається супроти режиму суцільним “анти,,» [5, 718].

В. Бендер експресивно й образно коментує характеристику трьох поколінь української молоді, яку подає В. Гришко, причому в наративній структурі рецензії важко розрізнити голос автора і голос критика, адже останній був очевидцем змальованих подій, що дозволило йому подавати роздуми й оцінки в полемічному дискурсі. Так, лише перше пореволюційне покоління можна було ввести в категорію зрілих державників, друге покоління «чорних колективізаційних років», «з ідейного боку, найбільш імпотентне, найбільш пристосованське і найбільш розгублене». Автор рецензії, представник другого покоління молоді, очевидно, посиляючись на свій гіркий досвід полоненого у роки Другої світової війни, зауважує, що знекровлена духовно в трагічні 30-ті роки українська молодь віддалася в німецький полон не з бажання відплатити своїм комуністичним хазяям, як стверджує В. Гришко, а «з бажання взагалі втекти від усяких битв і поєдинків. І гірко поплатилося, вимерши в невеличких таборах» [5, 718]. Найбільш високо оцінюється третє, повоєнне покоління, яке вижило в полоні, у «завірюсі війни», «в умовах ще більш загостреного сталінського терору виконувало функцію посилення набутої фізичної й духовної відваги» (виділення автора. – В. Г.), виявилось найбільш живучим і вільнодумним. Хоча й не піднялося до рівня свідомих державників, воно відкрите «для державницького засіву» [5, 719].

Образ трьох поколінь, овіяний вірою в молоду Україну, на думку Бендера-рецензента, відтворений правильно, проте залишається відкритим «питання українського молодечого фаталізму, який поважною мірою був і залишається властивим молодій українській людині» [5, 719]. Роздум В. Бендера про згубність смирен-

ного фаталізму, що відкидає назад визвольний процес, ускладнює проблематику рецензії, підносить цей жанр до жанру проблемної статті.

«Рецензія – оперативний жанр, що має свою специфіку, але краще, коли ця специфіка не тяжіє над автором у вигляді обов’язкових параграфів», – писав І. Франко [14, 170]. Добре це усвідомлював і В. Бендер, у журналістському доробку якого усі рецензії модифіковані.

Пристрасне інтуїтивно-інтелектуальне прочитання рецензентом В. Бендером тексту В. Гришка переросло в чисту публіцистику. Подібно до автора рецензованої книжки В. Бендер пише альтернативну (по відношенню до офіційної радянської) історію молодого українського покоління, намагаючись із посиланням на історичні факти розкрити проблему смиренного фаталізму.

Ознайомившись зі списком бійців, яким по смертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу за оборону Севастополя і Сталінграда, В. Бендер відзначає, що майже кожен другий мав українське прізвище. Він приходить до висновку: частина з них загинула за ідею, а інша здійснила геройство фатально, бо, опинившись у безвихідному становищі, віддала своє життя за найвищу ціну. «У поєдинку української молоді з режимом теж домінував фаталізм, але фаталізм смиренного маршу на ешафот. Була відвага протестувати словесно, робити владі відчайдушні виклики, майже відкрито оформлюватися в політично-національну опозицію. І завжди все закінчувалося тим, що урядова служба безпеки знімала відважним голови. ... На ешафот ішли колони, не робивши дієвого опору» [5, 720], – констатує публіцист. Таку ситуацію він пояснює не стільки «виточеним професіоналізмом і рафінованістю ворога» (тобто тоталітарної влади), а відсутністю організованого збройного опору.

Для ілюстрації своїх думок В. Бендер наводить фрагменти біографій двох суспільно активних ровесників, два приклади громадянського опору – смиренного і дієвого фаталізму. Олесь Влизько, молодий український письменник, жертва сталінського терору, обвинувачений у приналежності до міфічної контрреволюційної терористичної організації, який визнав це, створюючи ілюзію дієвого акту. Додамо, що Олекса Влизько заарештований після вбивства С. Кірова 1934 р. й розстріляний. Його долю розділили українські письменники Григорій Косинка, Дмитро Фальківський, Кость Буревій, Тарас та Іван Крушельницькі, Михайло Лебединець, Роман Шевченко, Михайло Оксамит.

Йосип Позичанюк, «опинившись у Львові, швидко сконтактувався з дієвим українським підпіллям», – пише В. Бендер. Вікіпедія свідчить, що в 1939 р. ЦК комсомолу направляє молодого журналіста, до Львова для розбудови комсомолу на Західній Україні. Саме тут він познайомився з ідеями ОУН і вступив до організації та став політичним референтом УПА, був редактором багатьох підпільних газет. Загинув у 1944 р. в бою із загоном НКВС.

Афористичні висловлювання В. Бендера – «Державницька зрілість має великою мірою залежить від того, чи за словами приходять діла», «Честю і совістю стає боротьба за свої переконання, за свою правду» – указують на те, що публіцисту імponує звитяга в боротьбі за національну свободу.

Свою рецензію В. Бендер закінчує, як і свою книгу «Молода Україна пореволюційного сорокаліття під советами» В. Гришко, посиланням на вислів С. Петлюри: «...Українська комсомолія співаючи сьогодні “Інтернаціонал”, завтра затагне “Ще не вмерла Україна,»» [5, 720]. Новітня історія України підтвердила ці прогнози публіцистів.

«Документ великої вартости (Про книгу спогадів А. Гака «Від Гуляй-Поля до Нью-Йорку»)» («Молода Україна», Ч. 224, черв., 1974) – рецензія на книжку спогадів Івана Антипенка (псевдонім – Анатоль Гак), українського письменника-емігранта й журналіста про вітчизняних літераторів 20-х – 30-х рр., яка була видана в Новому Ульмі 1973 р. Аксиологічні моделі інформації, представлені в тексті літературно-критичного твору, сприяють різнобічній характеристиці творчої особистості автора та його книжки. Змістовно текст рецензії можна поділити на три блоки: перший, що виконує функцію вступу, присвячений аналізу попередніх творів А. Гака, другий – власне, рецензія на заявлену в заголовку книгу, а третій – спогад про перше знайомство В. Бендера з творчістю письменника.

За правилами етики, у рецензії спочатку акцентують на досягненнях автора, а потім уже критикують його. В. Бендер усе робить навпаки. У вступному слові домінують негативні оцінки складових творчості А. Гака, автора фейлетонів, оповідань, мемуарів. Розглядаючи такий прийом рецензента з урахуванням контексту всього критичного твору, можна зрозуміти, що В. Бендер ставив за мету не лише повідомити читачам журналу «Молода Україна» – виданню об'єднання демократичної української молоді (ОДУМу) – про вихід у світ нової книги А. Гака та подати їй оцінку, а

й розкрити еволюцію власних поглядів на творчість автора. Констатуємо, що у вступному слові присутні 7 негативних оцінних домінант, 2 – позитивні та 2 – суперечливі. В. Бендеру не подобалася авторська інтенція А. Гака, що «ніби навмисно не хотів вдаватися до тонко рафінованих, в'їдливих зворотів, а волів винного й невинного ласкаво гладити по голові»; не в захваті він був і від «надмірного захоплення простонародною формою», від «занадтого зворування на Остапа Вишню», крізь усмішки якого проглядався національний портрет як «неотесаної юрби, яка могла реготати лише з примітивної ситуації» [5, 768]. В. Бендер побоювався, що кострубатий збірний образ українця не зрозуміє іноземний читач.

І хоча В. Бендер поцінував Юрія Вухналя як гумориста вище від Остапа Вишні, бо в нього переважали міські сюжети та цивілізований гумор, усе ж не міг стриматися від високої оцінки спогадів А. Гака про останнього, розміщених у книзі «На двох трибунах», який дав змогу читачу «заглянути в харківський період творення новітньої української літератури». Говорячи про цю збірку оповідань і мемуарів, В. Бендер указує на хибність уведення до неї фейлетонів, написаних у «газетярському ключі» й жалкує, що А. Гак, який довгий час був у центрі літературних подій, не залишив спомин про інших письменників [5, 771].

Книжка спогадів А. Гака «Від Гуляй-Поля до Нью-Йорку», власне, об'єкт рецензії, ніби стала відгуком на попередні критичні зауваження рецензента. В. Бендер високо оцінив мемуарний доробок А. Гака: «Прекрасна книга, пане Анатоль Гак. Цю книгу повинен набути кожний шанувальник рідного слова й історії, бо вона розширює мислення, збагачує світогляд, відроджує звучання минулих днів, змушує оглянутися, задуматися, взятися за перо» [5, 771].

Від рецензента не приховалися висока якість видання, художнє оформлення збірки – видавці доклали чимало зусиль, «щоб зовнішній вигляд книги чарував так само, як і її зміст» [5, 769].

В. Бендер вважає, що книжка здатна захопити читача скромністю і чесністю автора: «До читача немовби промовляє безсторонній літописець, якому інстинктивно автоматично віриш» [5, 770].

Крім того, запоруку успіху автора рецензент вбачає в простоті форми вислову, ясності і соковитості слова: «Через це зміст засвоюється без зусиль, читач дістає насолоду, п'ючи й п'ючи з чистої, рідної криниці» [5, 771].

Аналізуючи зміст мемуарів, В. Бендер відзначає те, що автору вдалося створити порт-

рети багатьох українських письменників – М. Міхновського, В. Пилипенка, О. Кобця, Ю. Смолича, Остапа Вишні та ін., відтворити реальні образи митців, «перевтілити їх із суспільно-політичних картин в живих індивідумів з болями, радощами, осягами, провалами», «піднести мемуаристику з поему “ікономалювання»,» [5, 770].

Книжка А. Гака наштовхує рецензента на філософські роздуми про те, що вміння творчої інтелігенції України різних політичних течій об'єднати зусилля на розв'язання важливих для розвитку суспільства ідей надало можливість у 20-ті роки частково реалізувати ідеї українізації, а розбрат у її лавах, який настав у наступні десятиліття, підірвав духовне здоров'я нації, ускладнивши протистояння ідеологічним угискам. Образна публіцистична оцінка Бендера-рецензента минулих історичних подій звучить як настанова для нової генерації українців, що проектується на сучасність: «... Одні і другі (ідеологічні суперники. – В. Г.), сліпо віддавшись пристрастям, не помітять над собою гільйотини, поспішно збудованої, не без участі українських рук, за проектом і сценарієм із Москви» [5, 770].

Гарний знавець історії української літератури В. Бендер помітив, що з поля мемуарної рецепції доби українізації випали не менш важливі постаті – Головка, Панч, Микитенко та ін., бракує також живих портретів політичних діячів – Скрипника, Чубаря, Затонського. А «це – історія, і що багатшою, об'ємнішою й змістовнішою вона буде, то ерудитнішими й більш озброєними будуть нові покоління» [5, 771], – зауважує він.

Як і кожен публіцистичний твір В. Бендера, рецензію пронизує мотив національної ідентичності, гостре відчуття приналежності автора незалежно від юридичного статусу свого громадянства до української нації. Оригінально (образно й тематично) реалізується цей мотив в аналізованому тексті у фрагментах, де автор подає загальну оцінку рецензованому твору («Книга справді чарівна. Очима А. Гака ми спостерігаємо, як виразно простягається нитка українського індивідуального самовизначення, без якого не може бути діяльного й самовідданого гурту, свідомої громади, повновартісної нації» [5, 769]) та в роздумах про соціально-комунікаційні функції мемуарів як носіїв історичної пам'яті («Старші діячі – письменники, політики й військовики – як наддніпрянської, так і галицької землі – повинні записати всі свої спостереження, розчарування, помилки й висновки, щоб цілеспрямоване звуження

й збіднення нашої новітньої історії, форсоване з однаковим завзяттям окупантами вдома й “суперпатріотами», на еміграції, зазнало поразки та щоб молода українська людина бачила свою націю широким, неспокійним, повним життя й суперечностей океаном, а не озерцем із стоячою водою» [5, 771]).

Віталій Бендер ні на мить не забуває, що його рецензія спрямована на молодіжну аудиторію. Відчувши переобтяженість змісту різномановою суспільно важливою інформацією, він прагне «розрядити» інтелектуальну напругу оповіді, а, можливо, й пом'якшити сувору критику А. Гака у вступній частині рецензії, подавши в кінці тексту кумедну історію про перше знайомство з гуморесками А. Гака в дитинстві та спогад про перегляд однієї з його п'єс у юності.

«Епохія під люпою» – рецензія на книгу «Втрачена надія» (1979) Надії Мандельштам, дружини репресованого в 30-ті рр. відомого російського письменника, – літопис трагічних сталінських часів, у якому «фігурують рясенько» Україна та українці. Ознайомившись із закордонним виданням цих мемуарів, В. Бендер пише «Цікава і повчальна книга. Читаєш її і бачиш, як крізь люпу ту жорстоку, криваву епоху» [5, 787]. Рецензенту не просто було представити читачам журналу «Нові дні», що виходив у Канаді, книжку обсягом понад 700 сторінок. Він застосовує різні форми лаконічного й критичного письма, такі, як:

– конспективний виклад змісту спогадів Н. Мандельштам із збереженням документальної основи, про що свідчать сторінки, помережені численними прізвищами російських письменників, які уособлюють різні факти російського літературного світу пореволюційної доби, здебільшого їх моральної слабкості, нестачу мужності в протистоянні насиллю тоталітаризму;

– укралення власних філософських оцінок негідних вчинків письменників: «З талантом чи без нього людина залишається людиною, коли з неї проблискує хоч дрібочка гідності. Викресли її – і вже ніщо людину не врятує, ні талант, ні почесні, ні слова. Ставши бездушною, така людина обездушшує все. Із позиції свого владного становища вона буде робити все, щоб десь не спалахнула гідність чи людська теплота, бо на фоні цих якостей вона ще швидше перетворюється в ніщо. Вигукуючи гасла та цитуючи Сталіна, такі люди посилали на ешафот і рідну матір без докору совісти...» [5, 785];

– відтворення концептуально вагомих думок та висновків авторки книжки із застосуванням

метафоричних засобів, що сприяють у читацькому сприйнятті екстраполяванню їх на буття української літератури поч. і сер. ХХ ст.: «А коли загриміли литаври революції і коли вчорашні літературні світочі, будучи всього-навсього малодушними акторами, розгубилися й перелякалися, то їхні послідовники, серед яких вже встигли сформуватися тисячі Раскольникових, навпаки, не тільки вільно поводитися з мечем і наганом, а вдершись у сідло влади, тим самим мечем і мавзером змусили одних світил замовкнути, других поставили під стіну, третіх – взяти на ланцюг, як придворних псів» [5, 784]; «Вони (письменники, що верховодять радянською літературою. – В. Г.) боялися потепління, як вампір хреста. Вони намагалися перегородити дорогу відлизі. Вони були проти реабілітувань закатованих письменників та вічно стукали до ЦК, щоб не “воскресити,, того чи іншого покійного літератора» [5, 785].

Враховуючи специфіку читацької аудиторії журналу «Нові дні», для якого писалася рецензія (українська еміграція), Бендер-рецензент зосереджує увагу на коментарях спогадів Н. Мандельштам про перебування разом з чоловіком, Осипом Мандельштамом, в Україні: у 1918 р. молоде подружжя сприймає Київ, що «переходив від одних конкуруючих сил до інших» як карнавал, однак такий, де можна було вволю наїстися. У 1921 році Україна (радянська республіка) вразила його тяжінням до самотності й інакшості («На базарах, в поїздах, в установах люди ніби навмисно намагалися виопуклити, що вони – українці», «справді затятий українець відповість, що Київ є його столицею, вимовляючи назву міста через протяжне “и,, а цей звук властивий лише українцям, ...він нагородить вас таким хитрим, своєрідним поглядом. Для українців це була власна мова, інакша й відмінна від російської» [5, 786]. У 1933 р. авторка книжки «споглядала на вимираючу Україну, і сцени стояння потягу біля опустілих, безлюдних сіл, волання голодно-безумних істот на перонах станцій...» [5, 786]. Зобсервовані нею факти наводять на думку, чому це українці не спромоглися створити власної держави?

В. Бендер тезово передає філософське трактування цієї проблеми людиною, що уособлює демократично налаштовану російську інтелігенцію: «Для мене назавжди залишилося загадкою, чому ці сильно-вольові, енергійні і по-своєму жорстокі люди, з таким замилюванням до свободи й музики, з їхніми особливостями й громадським сенсом, не створили своєї міцної держави, тоді як безтурботні й антисупільні

росіяни, розкидані на обширній території, винайшли надзвичайну й високодіяльну державну систему, яка у своїй суті ніколи не зазнавала ніяких змін, починаючи з Московського царства й кінчаючи нашими днями» [5, 786].

Рецензія «Документальний твір про одну трагічну “оперу,, (Прочитавши “Набої для розстрілу,,)» («Нові дні», квіт., 1985) – пройняті полемічним пафосом роздуми про громадянський подвиг Гелія Снігерьова, письменника, у 70-х рр. – режисера й завідувача сценарного відділу Київської кіностудії ім. Олександра Довженка, дисидента, який у публіцистичному творі розкрив сутність сфабрикованого ДПУ «процесу СВУ» – винищити й посадити в табори еліту української інтелігенції – та коментує моральні уроки, почерпнуті з нього.

Як і кожну свою рецензію, цей твір В. Бендер починає з ліричного вступу, де з'ясовує свою причетність до подій, покладених в основу змісту аналізованої книжки, що виконує роль зав'язки, стає поштовхом до розгортання публіцистичного конфлікту. В. Бендер згадує про юнацьке захоплення творчістю Ю. Смолича, М. Островського, О. Толстого, І. Микитенка, М. Шолохова. Серед цієї когорти був і Вадим Собко, прихильність до якого ще більше зросла після зустрічі з письменником на фронті, де він виступив перед солдатами. У 50-ті рр. В. Бендер у газеті «Українські вісті» захистив цього письменника від обвинувачень В. Гришка, який того вважав «слизькою і зрадливою людиною». Книжка Гелія Снігерьова, видана в 1983 р. на американському континенті, майже 30 років по тому, підтвердила, що його дядько Вадим Собко справді «був мерзотною і підлою людиною», який радив своєму племіннику виступити в пресі з осудженням творчості його друга Віктора Некрасова, натякав, що його мати Надія Собко «зробила донос на “змовників,, СВУ та СУМу» [5, 842]. В. Собко своєю негідною поведінкою спонукав Г. Снігерьова до вивчення архівних документів, газетних публікації 30-го року та взятися за розслідування гучної справи СВУ, котра слухалася на сцені Харківського оперного театру і, як виявилось, була фальшивою «оперою», сфабрикованою репресивними органами. Народ у зв'язку із цим склав гіркий дотеп: «Опера СВУ – музика ГПУ». В. Бендер образно, з використанням опису зброї, як символу боротьби, указує на джерело задуму книжки «Набої для розстрілу» й соціальний підтекст її назви: «Вадим Собко зробив, може, найбільшу услугу найновішій українській історії. ...Він звільнив забезпечник на туго затягнутій пружині» [5, 842].

жині, яка враз ожила і почала шалено розкручуватися, водночас вхопивши Гелієву руку з пером і виливаючи крізь неї всю правду про “виставу СВУ,,» [5, 842].

Книжка Снігерьова – велика за обсягом (492 сторінки), вона містить висвітлення політичного процесу над письменниками, обвинуваченими в антирадянській терористичній діяльності, та свідчення уцілілих підсудних, проте рецензент зосереджує увагу на віртуозному й дотепному розкритті автором судового дійства, який, очевидно, крім соціально означених завдань високого громадянського звучання, ще й прагнув мотивувати, що невільною «акторкою» у цій «п'єсі» стала і його мати. Сторінки рецензії оживлюють картини минулого, показують один із підлих злочинів доби сталінізму, ніби виконуючи заповіт автора, висловлений ним у автопередмові до першої публікації книги в Парижі у журналі “Континент,, (березень, 1977), організованої Віктором Некрасовим: «Візьми в руки книжку цю, брате мій, зарубіжний українцю, і знай: тут, на батьківщині твоїх предків, на рідній землі твоїй – дуже погано. Дуже...».

В. Бендер, передаючи враження від прочитаного, наголошує, що ЗМІ у тоталітарній державі стають підручними механізми насилля, а в історії про «оперу» теж проспівали свою арію: «І ось сторінка за сторінкою перед очима плинуть скопійовані Гелієм з російських і українських газет звіти із залі суду.

І от що дивно: у звітах, дарма що автори, напевне, намагалися дотримуватися такого страхітливого, розвінчувального тону, весь час витає така ніби легенька іронія, щось ніби насмішка, і читачеві важко повірити, що на лаві підсудних сидить згряя непоправних змовників-рецидивістів» [5, 842].

Емоційно переданий рецензентом аналіз Г. Снігерьовим обвинувачувального акту ще з більшою силою переконує читача у тому, що справа СВУ є справжньою фальшивкою (симулякром) – судили учасників організації, якої насправді не було: «Звинувачувальний акт інформує, що антирадянська “профашистська,, діяльність підсудних почалася ще в ранніх 20-х роках, коли вони почали зустрічатися потайки, плянувати, організовувати. І в такому змовницькому кипінні вони знаходилися аж до 1930-го року. І який же їхній організаційно-матеріальний набуток до дня арешту? Страшно: одна пістоля монтекристо, відома в народі як “пугач,, яку можна купити в кожній крамниці, 5 членів СУМу та збризкання чорнилом пам'ятника Леніну в якомусь містечку. Ось і весь, сказати б, актив. Ось такими силами

й засобами “змовники,, намірялися відірвати Україну від СРСР. <...> В очах читача вся “згряя,, поставала не як небезпечний хитро-підступно-координаційний центр, а як гурт “горіхових опудалів,,» [5, 842–843]; «Фікцію, всю оту “справу СВУ,, було зліплено так безсоромно, так безлично, що в ній знайшлося місце для фантастичної організації з фантастичного твору Винниченка “Сонячна машина,,. Пам'ятаєте, Інарк? За браком справжнього доказового матеріалу, судді й Інарк приліпили до “СВУ,,» [5, 845]. Як бачимо, есеїстична наративна структура рецензії збагачується фейлетонними засобами.

Гелій Снігерьов зовсім не прагне сформувати новий вирок учасникам «опери», просто намагається подати правдиву рецепцію тих подій, з позицій нової генерації українських інтелігентів, що може судити про події минулого з висоти 70-х рр., здатної порівняти хвили репресій початку і кінця 30-х рр.: «Відбувся б процес, скажемо, в 1938-му році, ну, там було не до геройства, коли майже на очах підсудних катували малолітніх дітей, щоб змусити їх грати роллю до кінця. Але й тоді знаходилися сміливці, щоб виломитися з “п'єси,,...» [5, 843]. Психологічно тонко В. Бендер відтворює модальність суму, розпачу, болю, якою овіяна книжка Гелія Снігерьова, що не може простити «духовим генералам» Єфремову, Черняхівському, Ганцову, Ніковському, Дурдуківському те, що вони не чинили опору, погодилися з відведеною їм репресивними органами роллю «блязня на сцені», а це підривало сили багатьом свідомим молодим українцям: «Тут Снігерьов стає розкішним, в'їдливішим. Такої слабодухости він тим велетням пробачити не може. Просто в розпачі він докоряє їм: “Що ж ви накоїли, хлопці? Як же ви могли? Як же ви посміли жбурнути під ноги покидькам і в купі з ними топтати цю високу мету, це святе служіння? Хто дозволив вам вливати в наші жили й кістки, в наші кров і мізок, і в гени – фільтропроникаючі бактерії зради, безчестя?...» [5, 844].

Віталію Бендеру теж передалися такі переживання, сповнений ними він «дописує» сторінки книги, збагачує її іншими фактами, які спростовують приписувані підсудним злочини: «Що ж до підпілля... Що надзвичайного вони могли осягти в підпіллі, коли більше ваговиті кличі, репліки й домагання лунали відкрито в легальних газетах і журналах? <...> На весь голос рекли Микола Куліш, Микола Хвильовий, Григорій Косинка, Володимир Сосюра, Олекса Влизько, Остап Вишня, Микола Скрипник,

Павло Волобуєв, Ол. Шумський? <...> Якраз уся ця плеяда знаходила позитивний відгук у Дмитра Донцова і його середовищі?» [5, 843]. Ці роздуми рецензента вказують на його широкі обшири знань, гострий інтерес до української історії та культури, ствердження ним єдності духовного простору України, материкової і діаспорної. Рецензенту теж болить, що сиділи підсудні за фікцію, але, як він вважає, не даремно. Він наводить факти того, а серед них і свідчення В. Гришка – редактора рецензованої праці, що до них з повагою ставилися в тюрмах, як до політв'язнів. В. Бендер не підтримує їхню неприхильність до Снігерьова, проте знаходить для цих акторів на політичній сцені заспокоїливі аргументи: арештували їх не за СВУ, а як мислячих українців, які все одно потрапили б за ґрати, їхня «гра в опері», описана автором книжки, показала всьому світові підступність тоталітарної влади, її наругу над творчою інтелігенцією.

В. Бендер називає «Набої для розстрілу» документальним твором, насправді це лірико-публіцистична розвідка, тобто есе. Це помітно з коментарів рецензента, який представляє читачу доробок Гелія Снігерьова виразно персоніфікованим, що має особистісний характер мотивації, наділений підвищеною модальністю сприйняття автором фактів політичної історії України, позначений стилістичною поліфонією у переплетенні наукових міркувань з образними іронічними оцінками.

Під впливом майстерної манери викладу думки Гелія Снігерьова В. Бендер сам написав оригінальну рецензію-есе, де так образно й емоційно аналізує публіцистичний доробок свого колеги, що розрізнити голос та оцінки автора і рецензента просто не можливо. Відчутно, що творча натура Гелія Снігерьова та місце слухання сумнозвісної справи СВУ в Харківському театрі опери та балету спонукали його до вживання мистецької лексики як засобу іронії, що часом переростає у сарказм, у розкритті підступного сценарію ГПУ. І це не приховалося від рецензента, котрий і сам активно використовує ці вислови в публіцистичному коментарі аналізованого твору, беручи їх у лапки як цитатні вкраплення до тексту, досягаючи концептуальної навантаженості образного ряду: «харківський процес був туфтою, «оперою», складеною в кабінетах держбезпеки – «Опера СВУ, музика ГПУ,» [5, 841]; «ота «опера, нанесла найдошкульнішого удару по українській ідеї» [5, 843]; «напрошується здогад, що своєю «музикою, ГПУ намірялося вбити двох зайців: перше, створити протест для розгрому

мислячої інтелігенції та всього свідомого українства на низах; і друге – поглумитися над українською духовною елітою, висміяти її, показати у вигляді куля соломи, щоб рядовий вдумливий українець скривився, розчарувався і відвернувся від боротьби..» [5, 843]. Як і в попередніх прикладах, вислови, що включають мистецьку лексику («блазень на сцені», «чеховські інтелігенти», «буфанадні вистави», «зрежисеровані діалоги між прокурорами і підсудними», «п'еса»), використовуються із соціальним підтекстом у ролі політичних метафор, здатних емоційно й сильно відтворити трагізм і парадоксальність ситуації, у яку потрапили українські літератори, які мусили «самі писати звинувачення на себе та всілякі вигадки. Тобто самі ж вони й приготувляли набої для свого розстрілу» [5, 843].

Кінець рецензії присвячений розкриттю історії зарубіжного видання лірико-публіцистичної розвідки Г. Снігерьова, висвітленню джерел його фінансування, дружньої й самовідданої праці емігрантів-українців (редакторів, перекладачів), при цьому не проминув можливості відзначити зусилля своїх земляків, письменників, доля яких пов'язана з Луганщиною, – Григорія Костюка та Надії Світличної.

Лише одне критичне зауваження зробив рецензент, указуючи на відсутність коментарів – «немає повного індекса імен, місць, назв, скорочень, специфічних організацій» [5, 846]. Слід відзначити, що й книжка самого В. Бендера теж не має такого довідкового матеріалу. Не підготовленому читачеві важко орієнтуватися в часо-просторі відтворених подій.

Висновки. Наше дослідження є одним з перших, у якому започатковано багатоаспектне вивчення літературної критики як знакового крила публіцистичної творчості Віталія Бендера, письменника-емігранта й громадського діяча, родом з Донбасу. Воно акцентувало на інтелектуальній і духовній потужності його слова, заперечуючи безпідставні обвинувачення корінного населення Сходу України в суцільній зросійщеності й деукраїнізованості. Літературна критика письменника репрезентує його як оригінального автора, людину сумлінну й совісливу, справжнього інтелігента й українського патріота.

Аналіз рецензій В. Бендера, заснований на концепції єдності української нації, материкової і діаспорної, акцентував на інтелектуальній і духовній потужності його слова. Багатоплановість їхнього національно світоглядного змісту, синтезованого з мотивів рідної культури, національної літератури, свободи творчості, українського державотворення, гострої критики тоталітарної влади, її наруги над творчою інтелігенцією.

літарної влади в СРСР, репрезентує публіциста як оригінального автора, людину сумлінну й совісливу, справжнього інтелігента.

Раціональність низки методів дослідження (проблемно-тематичного й дискурсивного аналізу, біографічного й бібліографічно-описового, функціонально-стилістичного) допомогла увиразнити специфічні теми, визначити аксіологічні вектори критичних оцінок, літературні тенденції ХХ ст., розкрити авторські рецепції буття українства цього періоду, репрезентувати систему ЗМІ української діаспори та наголосити на демократичних її засадах, прокоментувати прагматику суспільно-політичної та мистецької лексики, подати сучасне прочитання спадщини публіциста.

Публіцистична майстерність Бендера рецензента виявляється у використанні різних форм лаконічного й критичного письма, таких як конспективний виклад змісту рецензованого твору із збереженням документальної основи; украплення власних спогадів та філософських оцінок; відтворення концептуально вагомих думок та висновків авторки книжки із застосуванням метафоричних засобів, що сприяють у читацькому сприйнятті екстраполованню їх на буття української літератури поч. і сер. ХХ ст. та сучасність.

Різноманітна публіцистика В. Бендера, органічним складником якої є його літературна критика – колоритний вклад в історію національної журналістики. Написана на злобу дня, вона не втратила актуальності й сьогодні: сучасний її реципієнт може віднайти в ній для себе багато моральних уроків.

Узагальнений фактологічний матеріал, основні теоретичні результати можуть зацікавити не лише науковців, а й бути використаним у медіаосвіті.

Подяки. Висловлюю подяку доценту Рівненського інституту Київського університету права О. Дацюку за подаровану книжку В. Бендера «Марш молодості», що надихнула автора цієї наукової праці на написання низки статей.

Список літератури

1. Дзюба І. Донбас – край українського слова // Український світ. – Ч. 4-6, 2005. – С 36–38.
2. Бендер В. Фронтіві дороги. Марш молодості // Уроки правди і добра / Упоряд. та автор біогр. нарисів / В. В. Оліфіренко. – Донецьк: Донбас, 2001. – С. 229–247.
3. Письменники української діаспори: Донбаський вимір / Упоряд. В. А. Просалова. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2010. – 336 с.
4. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / Упоряд. В. А. Просало-

ва. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. – 516 с.

5. Бендер В. Марш молодості / Упоряд. О. Коновал. – К.: Юніверс, 2005. – 883 с.

6. Василенко Р. Ех, дороги... // Життя в гримі та без (шляхами діаспори): Мемуари, поезії, публіцистика / Р. Василенко – К.: Рада, 1999. – С. 366–369.

7. Дальний М. Прощай, Віталію-друже! // Вибране: Люди – події – коментарі / М. Дальний. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – С. 230 – 232.

8. Француженко-Вірний М. Віталій Бендер // Заокеанські письменники України. «Тілом тут – душею в Україні» / М. Француженко-Вірний. – К.: Смолоскип, 2015. – С. 53–61.

9. Качуровський І. Покоління Другої світової війни в літературі української діаспори // Променисті силуети: лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки / І. Качуровський. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 514–531.

10. Коновал О. Жив з Україною в серці // Бендер В. Марш молодості / О. Коновал. – К.: Юніверс, 2005. – С. 5–9.

11. Коновал О. Віталій Бендер про «Огненне коло» Івана Багряного / О. Коновал // Літературна Україна. – 2011. – 10 листопада.

12. Галич В. М. Олесь Гончар – журналіст, публіцист, редактор: еволюція творчої майстерності: монографія / В. М. Галич – К.: Наук. думка, 2004. – 816 с.

13. Галич В. М. Письменницька публіцистика як метажанрове поняття / В. М. Галич // Соціальні комунікації сучасного світу: матеріали міжнародної конференції, 19-20 лютого 2009 р., м. Запоріжжя, науково-теоретичний збірник / гол. ред. О. М. Холод. – С. 57–58.

14. Франко І. Слово про критику / І. Франко. Збір. творів: У 50 т. – Т. 30. – К.: Наук. думка, 1980 – 170 с.

Reference list

1. Dziuba, I. (2005), “Donbass – a land of the Ukrainian word”, *Ukrainskyi Svit [Ukrainian World]*, vol. 4-6, pp. 36-38, available at: http://otherreferats.allbest.ru/literature/00073206_0.html.
2. Olifirenko, V. V. (2001), “Bender V. War roads. Walk of youth”, in *The Lessons of Truth and Kindness, Donbas, Donetsk*, pp. 229 – 247.
3. Prosalova, V. A. (2010), *Writers of Ukrainian Diaspora: Donbas Dimension, Skhidnyi vydavnychy dim, Donetsk*, 336 p.
4. Prosalova, V. A. (2012), *Ukrainian Diaspora: Literal Figures, Works, Bibliographical News, Skhidnyi vydavnychy dim, Donetsk*, 516 p.
5. Bender, V. (2005), *Walk of Youth, Univer, Kyiv*, 883 p.
6. Vasylenko, R. (Ed.) (1999), “Eh, roads...”, in *Life in Makeup and Without It (by the Ways of Diaspora): Memoirs, Poetry, Publicism*, Rada, Kyiv, pp. 366 – 369.
7. Dalnyi, M. (2007), “Good bye, my friend Vitalii!”, in *Collected Edition: People – Events – Comments, Vyd. dim “Kyiv-Mohyla Academy”*, Kyiv, pp. 230 – 232.

Українське журналістикознавство, 2016, вип. 17

8. *Frantsuzhenko-Virnyi, M.* (2015), "Vitalii Bender", in *The Overseas Writers of Ukraine "By Body and Soul in Ukraine"*, Smoloskyp, Kyiv, pp. 53-61.
9. *Kachurovskiy, I.* (2008), "The generation of the World War II in the literature of Ukrainian diaspora", *Effulgent Personalities: Lectures, Reports, Articles, Essays, Researchers*, Vyd. dim "Kyiv-Mohyla Academy", Kyiv, pp. 514-531.
10. *Konoval, O.* (2005), "He lived with Ukraine in the heart", in *Bender V. Walk of Youth*, Univer, Kyiv, pp. 5-9.
11. *Konoval, O.* (2011), "Vitalii Bender about "Fire Circle" by Ivan Bahrianyi", *Literaturna Ukraina [Literary Ukraine]*, November 10 2011.
12. *Halych, V. M.* (2004), *Oles Honchar – a Journalist, Publicist, Redactor: Evolution of Creative Workshop: a Monograph*, Nauk. dumka, Kyiv, 816 p.
13. *Halych, V. M.* (2009), "Writer's publicism as metagenre notion", in *Holod, O.M. (Ed.), Proceedings of the International Conference "Social Communication of the Modern World"*, Zaporizhzhia, 19-20 February 2009, Zaporizhzhia, pp. 57-58.
14. *Franko, I.* (1980), *A Word about Critics: a Collection of Essays*, Nauk. dumka, Kyiv, vol. 30, p. 170.

Halych Valentyna.

Literary criticism of Vitalii Bender in the space of national and ideological journalism.

The relevance of the article is motivated by the fact that the journalistic work of Vitalii Bender – the Ukrainian writer-emigrant, a native citizen of Luhansk, a journalist, a public and political figure of the Ukrainian diaspora, has not been investigated. So there is a need for its thorough study that will be, firstly, a moderate contribution to fill the gaps in the history of Ukrainian journalism creativity of Donetsk authors who were forced to flee their homeland and were poorly studied as ones who developed the ethnic culture; secondly, it will contribute to refutation of the myth of complete russianism and antiukrainism of Donbass, undermining the idea of national integrity, spiritual cripples of the Ukrainians; and, thirdly, being well understood in the field of literature, literary criticism is still marginal in the space of journalism.

The purpose of this research is to reveal the social and communicative meaning and pragmatics of literary criticism of V. Bender, the reviews represented. The objective: to prove the place of literary criticism of the writer in the genre system of journalism; to clarify its national-ideological sense, to analyze individual style of V. Bender as the reviewer; to point out the role of his works with the urgent problems of our time.

Based on the concept of unity of the Ukrainian nation, the mainland and the diaspora, the study is focused on a mental and spiritual power of V. Bender. Diversity of national and ideological content of writer's reviews, synthesized and based on native culture, national literature, creative freedom of the Ukrainian state, a sharp criticism of the totalitarian regime in the USSR, represents him as the original author, a diligent man, a real intellectual.

The rationality of a number of research methods (problem-thematic and discourse analysis, biographical and bibliographical, descriptive, functional and stylistic) has helped to underline the specific topics of review, to define the vectors of critical assessments of literary trends of the twentieth century; to reveal the author's reception of the Ukrainians' being in the XXth century, to represent the media system of the Ukrainian diaspora and to highlight its democratic basis; to comment on the pragmatics of social, political and artistic vocabulary, to apply the modern interpretation of publicist's heritage.

Generalizing the factual material, the main theoretical results may be of interest not only to scientists, but also can be used in media education.

Keywords: Vitalii Bender, diaspora, literary journalism, genre, review.

Галич В. М.

Литературная критика Виталия Бендера в пространстве национально-мировоззренческой публицистики.

Актуальность статьи мотивируется тем, что литературная критика хорошо изучена в поле литературоведения и до сих пор остается маргинальной в пространстве теории журналистики, а публицистическое творчество Виталия Бендера – писателя-эмигранта, выходца из Луганщины, журналиста, общественного и политического деятеля украинской диаспоры, совсем не изучена. Цель исследования – раскрыть социально-коммуникативную природу и прагматику литературной критики В. Бендера, представленной рецензиями. Задача: доказать место литературной критики писателя в жанровой системе публицистики; выяснить ее национально-мировоззренческое содержание, проанализировать индивидуальный стиль Бендера-рецензента; указать на созвучие его произведений с актуальными проблемами современности. Рациональность методов исследования (проблемно-тематический и дискурсивный анализ, биографический и библиографично-описательный, функционально-стилистический) помогла раскрыть авторские рецепции бытия украинства XX ст., представить систему СМИ украинской диаспоры и акцентировать на ее демократических основаниях.

Ключевые слова: Виталий Бендер; диаспора; писательская публицистика; жанр; рецензия.